

ATELJEJSKA FOTOGRAFIJA NA SLOVENSKEM

Portretne fotografije iz druge polovice 19. in začetka 20. stoletja

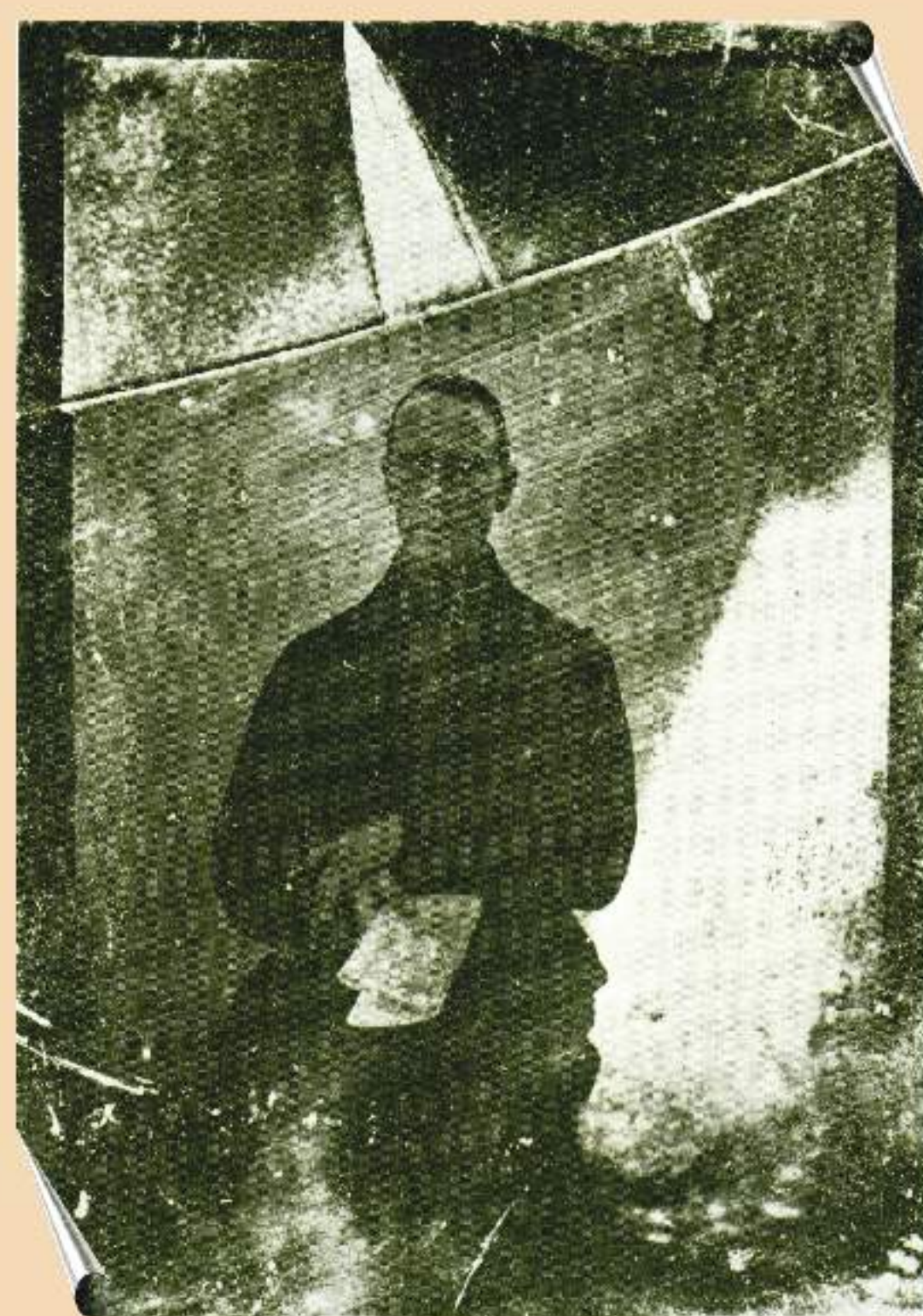
Iz zasebne zbirke Janeza Osetiča

Razstava bo odprta
od 20. aprila do 5. maja 2013

Vir: kataloga z naslovom 150 let fotografije na Slovenskem, 1. zvezek, Ljubljana, Mestna galerija, 1989 in
Razvoj fotografije na Slovenskem od 1840 do 1918, Kranj, Kabinet slovenske fotografije in Gorenjski muzej v Kranju, 1976

Ferdinand Rammann, Moški portret, 1853, kolorirana dagerotipija, Tehniški muzej Slovenije, Ljubljana

Janez Puhar, Avtoportret, fotografija na steklu (hyalotipija, svetlopis), Narodni muzej, Ljubljana

Zgodovina fotografije se prične šteti od leta 1839, ko je francoska Akademija znanosti uradno razglasila izum dagerotipije, tehnike fotografiranja na posrebrene kovinske plošče, s katero je nastala prva fotografija, ki jo je razvil pariški umetnik Louis Mande Daguerre. S tem so se na Slovenskem zelo zgodaj seznanili in se tudi hitro vključili v pionirsko fotografsko tehnologijo, med letoma 1842 in 1854 pa so se pri nas pojavili že prvi popotni dagerotipisti. Nekateri med njimi so se ustalili in si postavili ateljeje, tako je že pred letom 1860 pri nas nastal pojem ateljejskega oziroma poklicnega fotografa.

Ernest Pogorelec, Portret dvojice (Češkova), ok. 1860, M. Kambič

Prvi dagerotipist na Slovenskem je bil Janez Puhar (1814-1864), ki pa je veliko pomembnejši po tem, da se je v svetovno zgodovino fotografije vpisal kot izumitelj fotografije na steklenih ploščah. Le dve leti po izumu dagerotipije je namreč Puhar prvi uporabil steklene plošče za podlago in nosilec fotografske slike, postopek, ki je precej različen od Daguerreovega. Za njegov izum ga je pariška Academia nationale imenovala za svojega člana in mu podelila naziv »izumitelj fotografije na steklo«. Puhar je tudi edino slovensko ime, ki ga najdemo v pomembni svetovni literaturi o starejši fotografski zgodovini.

Primož Škof, Družinski portret. Brandisovi, ok. 1865, Potomci Brandisovih (lastniki izvirnika), Avstrija

Julij Muller, Lili Novy, ok. 1900, ZC SAZU, Postojna Kambič

OD
USTANOVITVE PRVEGA
ATELJEJA V LJUBLJANI LETA 1859 JE
DO LETA 1919 V RAZLIČNIH SLOVENSKIH
KRAJIH DELOVALA VRSTA SPOSOBNIH POKLICNIH
FOTOGRAFOV. POSEBEJ IZSTOPAJOČA LJUBLJANSKA
IMENA SO ERNEST POGORELC (POGORELZ), LOVRENC
FUNTEK, JOŽEF ZALAR (SALLER), PRED NJIMI PA
DAGEROTIPISTA LORENZ KRACH IN EMIL DZIMSKI. MED
ZGODNJI ATELJEJSKIMI FOTOGRAFI V MARIBORU SE JE S
ČUTOM ZA KOMPOZICIJO ODLIKOVAL SLIKAR IN FOTOGRAF
PRIMOŽ ŠKOF (PRIMUS SKOFF), NJGOV SIN TEODOR PA
JE BIL SPOSOBEN POPOTNI FOTOGRAF. ZELO AGILEN JE
BIL HINKO KRAPEK (KRAPPEK), V CELJU SLIKAR,
GRAFIK IN FOTOGRAF JOSEF MARTINI, NA
PTUJU PA JOHANN WINKLER.

Konkurenca in občasne krize v velikih središčih Avstro-ogrske monarhije so na Slovensko pripeljale tuje poklicne fotografe. Nekateri so se ustavili za kratek čas, drugi pa so se v novem okolju ustalili in ostali. Med njimi je bil Julius Muller, ki je v Ljubljani deloval 40 let, na Bledu pa je vse do smrti leta 1910 delal Tirolec Benedikt Largetporter.

Johan Winkler, Otroški portret,
ok. 1890, Mestni muzej, Ljubljana Kambič

Ernest Pogorelec, Skupinski portret,
ok. 1865, M. Kambič, Ljubljana

Karl Alkier, Ženski portret,
ok. 1868, M. Kambič

V skladu s tedanjimi evropskimi normami so tudi slovenski ateljejski fotografi izdelovali slike različnih formatov, od vizitke oziroma vizitnega portreta (105 x 65 mm) prek kabinetnega (170 x 110 mm) do večjih formatov (30 x 40 cm). Pri portretih je prevladoval vizitni format, ki se je na Dunaju pojavil okoli leta 1857, kabinetni pa 1866.

Ernest Pogorelec (1838-1892)

Prvi slovenski in ljubljanski fotograf s stalnim ateljejem, ki ga je odprl leta 1859, od 1864 je bil lastnik dveh ateljejev. Bil je izredno ustvarjalen in fotografsko razgledan. 1887 je zaradi bolezni odšel k sorodnikom v Zagreb, kjer je nadaljeval z ateljejskim delom. Umrl je v Ljubljani. Ohranjenih je veliko njegovih portretov, individualnih in skupinskih, v raznih formatih. Velja kot najbolj plodovit slovenski ateljejski fotograf 19. stoletja.

Davorin Rovšek (1867-1949)

Rojen v Gabrjah pri Moravčah, začel s fotografijo v znanem dunajskem ateljeju Pokorny, imel atelje v Moravčah, od 1896 v Ljubljani na Kolodvorski ulici in podružnico v Wolfovi ulici (sedaj Knafljev prehod), ki ga je kasneje prevzel fotograf Franc Kunc. Rovšek je bil mojster za razne tehnike, predvsem za skupinski portret v velikem formatu. Ohranjenih je veliko njegovih vizitnih in kabinetnih portretov. Zaslovel je kot začetnik slovenske kinematografije, vendar je izjemno velik tudi njegov fotografski opus. Z uspešnim delom je nadaljeval tudi po prvi svetovni vojni, v kateri je sodeloval kot vojni fotograf na soški fronti.

Fotografski papir je bil tanek, zato so ga lepili na kartonsko podlago. Dunajska grafična industrija je po naročilu ateljejev opremljala kartone z besedilom in okrasnimi risbami. Ateljejski fotografi so svoje izdelke opremljali z žigi in podatki, obvezno seveda z imenom mojstra oziroma lastnika ateljeja. Najprej je bilo besedilo v nemščini, ko je tudi med poklicnimi fotografi postalo pomembno narodno buditeljstvo, so pričeli objavljati dvojezična besedila. Med 1900 in začetkom prve svetovne vojne je delovalo vse več narodno zavednih Slovencev, ki so na hrbtni strani fotografij navajali podatke le v slovenskem jeziku.

Johan Martin Lenz (1864-1916)

V Celju je začel z ateljejskim delom ob koncu osemdesetih let 19. stoletja. 1888 si je postavil na dvorišču svoje nove hiše v sedanji Razlagovi ulici velik stekleni atelje, ki ga je po prvi svetovni vojni skupaj s hišo kupil Josip Pelikan. Lenz je bil tudi uradni fotograf celjskega Muzejskega društva.

Viljem Pick

Leta 1903 je prevzel Magoličev atelje Apolon v Celju in obdržal naziv »edini narodni fotografski zavod«. Po rodu je bil Čeh. Priporočal je tudi svoje razglednice.

Alojz Vengar (1871-1951)

Poklicni fotograf v Radovljici od 1899. Sprva se je učil podobarstva pri Janezu Vurniku, nato fotografije pri Antonu Jerkiču v Gorici. Bil je začetnik družinske fotografske tradicije, žal je del dragocenega arhiva propadel v požaru. Vengar je bil mojster za družinske portrete.

Franc Kunc (1879-1960)

Ustanovitelj znanega ateljeja Viktor v Ljubljani. Do leta 1909 je sodeloval s svakom Avgustom Bertholdom, ki si je zgodaj pridobil status fotografa umetnika. Kunc je po letu 1909 prevzel atelje Landau, od leta 1926 si ga je postavil v lastni hiši, kjer je po njegovi smrt delo nadaljevala žena Josipina, nato pa vnuk Boris Kunc. Ohranjenih je mnogo slik, predvsem kakovostnih vizitnih in kabinetnih portretov v iz starejšega obdobja.

Ideal slovenskih ateljejskih fotografov je bila realistična fotografija, ob portretu se med motivi uveljavi še krajina, veduta, med žanri pa reportažna in dokumentarna fotografija. Ko gre za portret, kot iz slik na tej razstavi, sklepamo, da poklicni fotografi pri omenjenem idealu niso vztrajali, kajti svoje objekte so postavljali v romantično poslikana ozadja, z retušo so odpravljali pomanjkljivosti portretirancev, s temi polepšavami pa so se želeli bolj približati slikarski podobi.

Josef Martini (1837-1895)

Po rodu je iz Rogatca, iz nemško usmerjene družine. Kot slikar in fotograf je imel enega prvih ateljejev v Celju, kasneje pa je občasno delal tudi v Laškem in v Postojni. Med drugim je posnel panoramske posnetke Celja in okolice in jih izdal v velikem in skrbno oblikovanem albumu. Njegovo delo v ateljeju je nadaljevala hčerka Julija, ki se ji je kot sodelavec pridružil brat Josef. Atelje je deloval vse do leta 1945.

Hinko Dolenc (1858-1938)

Osnovno fotografsko znanje si je pridobil na Dunaju, v ateljeju Pokorny. Nekaj časa je sodeloval s popotnim fotografom Hamplom (Dolenc & Hampl). Naredil je nekaj zanimivih motivov ob potresu 1885. Po 1885 se je preselil v Novo mesto in postal ploden portretist in kronist novomeških dogodkov. Njegovo delo je nadaljeval sin Gvido.

V začetku 20. stoletja je namesto rjavega pričelo prevladovati sivorjavo, sivomodro in črno toniranje, pod vplivom secesije pa je v grafično opremo prišel rastlinski ornament. Secesijski elementi so prisotni tudi med rekviziti in na umetnem ozadju ateljejskih fotografij.

Jožef Zalar, tudi Joseph Saller (1843-1882)

Rojen v Ljubljani kot sin Jožefa Zalarja, lastnika hotela Slon. V tem hotelu je imel atelje, ki je bil urejen po dunajskem vzorcu. Imel je več pomočnikov, med drugim tudi na Dunaju rojenega Alfonsa Knezeviča. Na številnih vizitnih portretih so različne navedbe: »Saller jun«, Saller & Knezevič«, »Josef Saller«. Zalar je bil razgledan in nadarjen, bil je tudi kaligraf. Po njegovi prezgodnji smrti je atelje v hotelu Slon prešel v tuje roke, med drugim je bil podružnica celovških fotografov Lobenweina in Anerja.

Franz Lainer (roj. 1845)

Rojen v okolici Salzburga, v Ljubljano je prišel kot fotograf leta 1884. Atelje je imel na Dunajski cesti, kjer je od leta 1864 deloval atelje E. Pogorelca. Omenja se tudi Leinerjev atelje v Tivoliju. Ohranjenih je precej vizitnih in kabinetnih portretov z imenom ateljeja Leiner, med njimi tudi portret Frana Levstika. Nekaj ohranjenih slik je na velikem formatu. 1890 se je preselil v Gradec.

Anton Jerkič (1866-1924)

Po končani realci v Gorici, se je fotografsko izšolal na Madžarskem. 1892 je odprl atelje v Gorici, nato podružnico v Trstu. Na slikah je navajal: »Prvi odlikovani elektrofotografski atelje na Primorskem za moderno slikanje pri električni razsvetljavi«. Fotografiral je popotresno Ljubljano, 1899 je izdal 63 posnetkov slovenskih krajev. Leta 1906 je reportažno fotografiral pogreb Simona Gregorčiča in kraje povezane s tem pesnikom, slike je izdelal v večjem formatu. Jerkič je bil narodno zaveden, široko razgledan, ustvarjalen in likovno nadarjen fotograf.

MED ATELJEJSKIMI FOTOGRAFI SO BILI

TUDI TAKI Z UMETNIŠKIMI AMBICIJAMI, SODELOVALI SO TUDI NA

MEDNARODNIH RAZSTAVAH, KJER SO PREJEMALI VISOKA PRIZNANJA (NPR. AVGUST BERTHOLD, ANTON JERKIČ, BENEDIKT LERGETPORER ITD.). VENDAR JE VEČINA POKLICNIH FOTOGRAFOV BILA PRISILJENA POD PRAGMATIČNIM PRITISKOM PREŽIVETJA UKVARJATI SE PREDVSEM S KOMERCIALNO FOTOGRAFIJO.

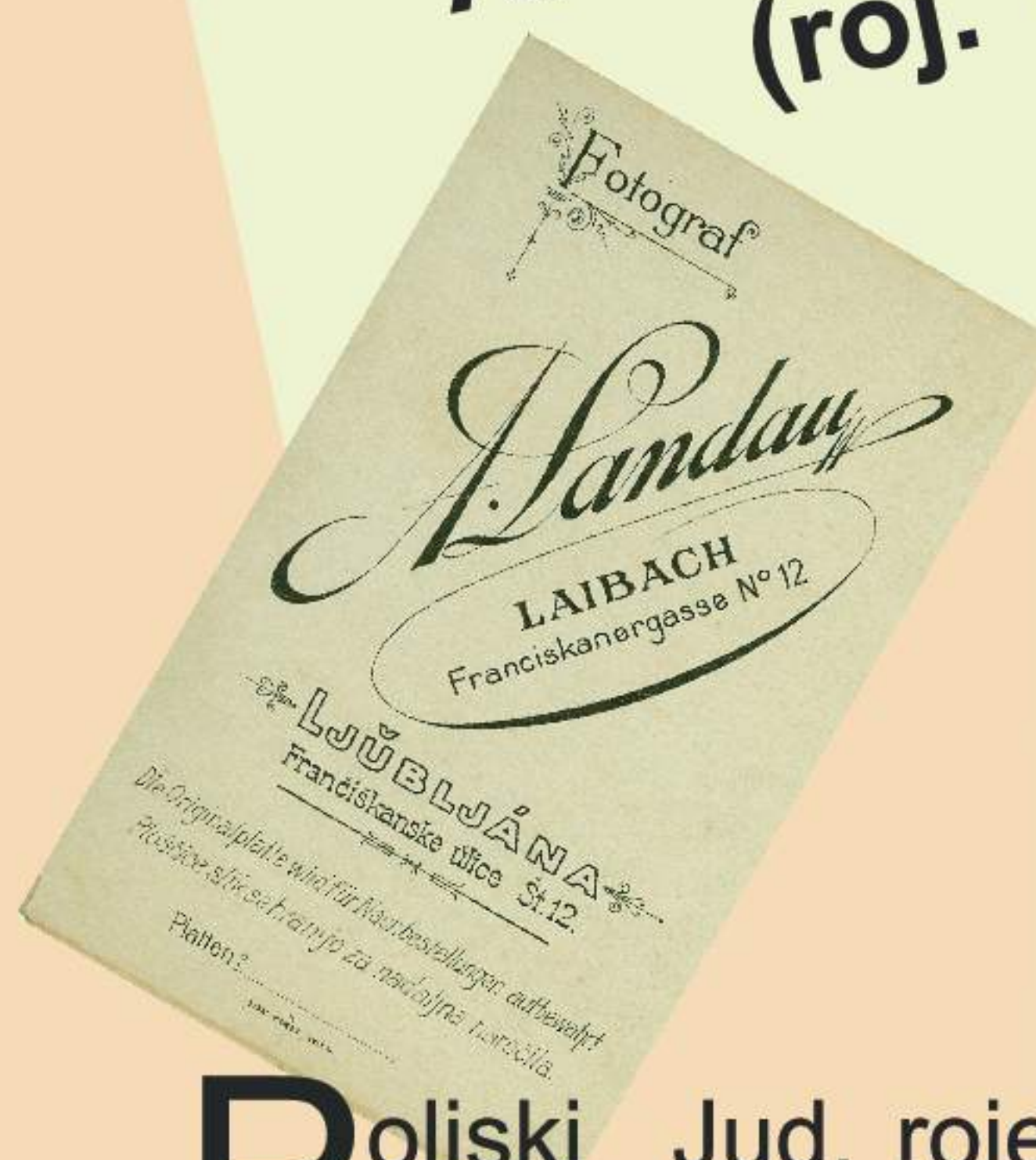
PRESENETLJIVO PA JE KAKO AŽURNI SO BILI PRI SPREMLJANJU IN PRAKTIČNI UPORABI RAZVOJA FOTOGRAFSKE TEHNIKE, IN TO ŽE OD IZUMA FOTOGRAFIJE LETA 1839 DALJE.

Johann Winkler

Prvi fotograf na Ptuju, po vizitnih portretih je znan vsaj že od leta 1871 dalje. Njegove pokrajinske in mestne motive je objavil dr. Lampe v Domu in svetu. V evidenci štajerskih fotografov je bil še leta 1903. Sledila sta mu Gvido in Hermina Winkler.

**Aleksander Landau
(roj. 1842)**

Poljski Jud, rojen v Krakovu, okoli leta 1880 je prišel v Banja Luko, 1890 pa v Ljubljano, kjer se je zaposlil pri Leinerju, nato v ateljeju hotela Slon, od leta 1907 je delal v lastni hiši z ateljejem, ki ga je prevzel Viktor Kunc, Landau pa se je preselil na Dunaj. Ohranjenih je veliko njegovih portretnih fotografij.

Ateljejske fotografije nekaterih preostalih fotografov, ki so delali in živeli na Slovenskem, in tistih s sedežem v Gradcu, Celovcu in Dunaju, ki so občasno delovali v naših krajih.

Slika, verjetno iz začetka 20. stoletja, šoštanijskega ateljejskega fotografa Josipa Vidriha (Josip Widrich), tudi avtorja razglednic.

